

РЕЦЕНЗИЯ

на труда на Люба Атанасова,
докторант на самостоятелна подготовка,
на тема „ПРОЗАТА НА ТОМАС ПИНЧЪН. ИДЕОЛОГИИ. НАРАТИВНИ ТЕХНИКИ”

Като цяло, имам положително отношение към тази работа. В нея има редица недостатъци, повечето от тях от композиционно естество. Въпреки тях, обаче, докторантката Люба Атанасова демонстрира умение да организира и коментира литературен материал, убеждава специализирания читател в своя верен, добре култивиран литературен усет, а показва и професионална храброст с куража си да се захване с работа върху извънредно труден за анализиране американски романист – еднакво поради това, че вникването в творчеството му изисква огромно интелектуално усърдие, и поради това, че бидейки съвсем съвременен автор, академично-изследователската книжнина за него, която би могла да бъде ползвана, не е крайно голяма по обем. С една дума, обстоятелството, че Люба Атанасова не винаги излиза победител в двубоя с мъчния обект на изследването си, не говори непременно и винаги против достойнствата на труда ѝ и против нейните лични достойнства на изследовател. Отчитайки цялата гама от фактори, която следва да образува окончателното отношение към труда на Люба Атанасова, давам становището, че той заслужава положителна оценка.

Ще започна с една критика: заглавието е просто обречено да създава проблеми на докторантката, защото е твърде общо. „Идеологиите” и „наративните техники” изчерпват, в своята съвкупност, повечето неща, които има да се коментират по адрес не само на Томас Пинчън, но и на който и да е друг автор. При такава широка стартова позиция на аналитичен коментар е много трудно да се премине към нещо конкретно и задълбочено. Именно затова става особено важно да се види какви тематични и методологически ограничители си поставя сама докторантката в процеса на аналитичния си коментар, защото тъкмо те дефинират обекта на изследването.

За щастие, такива ограничители има. Те са два. Първият е свързан със самото творчество на Томас Пинчън. Обект на анализ са само романите му, писани в периода 1964-1973 г. Допълнително положително обстоятелство е, че те са фактически най-

представителните му, влиятелни и награждавани романи. Да се коментират тези три заглавия означава на практика да се коментира емблематичната продукция на автора им.

Вторият ограничител е по-важен. Централният фокус в изследването пада върху постмодерните аспекти в ранното творчество на Пинчън – доколко авторът е постмодернист, доколко първите му три романа отговарят на постмодерната парадигма, така както я определят водещите теоретици в областта. Съществено – и положително – обстоятелство е, че Люба Атанасова умело преплита в този план данни от творчеството на Пинчън с факти от биографията му. От една страна, това говори добре за нейната професионална подготвеност вътре в полето на изследването. От друга страна, по този начин явлението Пинчън не се разделя по традиционен начин на личност и текст, а си остава цялостно „явление” – амалгама, в която биографията на автора се фикционализира, а произведенията му добиват тежестта на достоверна емпирика, но нито един от тези два елемента не може да бъде дефиниран като обособен и независим.

Сега няколко думи за композицията на изследването. То не развива постъпателно разсъждение, а съчетава седем различни фокуса върху аспекти от тъканта на Пинчъновата ранна романистика. Този „сондажен” принцип на изследване дава добри шансове за интересни и неочаквани съчетания на аспекти от обекта на изследването, които съчетания биха били може би сподавени при постъпателното разсъждение. Рискът при „сондажния” принцип е в евентуалната откъслечност, в опасността от превръщане на изследването в серия от частични скици и наброски върху темата, без нещо особено да се осветли в достатъчно цялостна степен.

Люба Атанасова достига много близо до риска да изпадне именно в този дефект – но макар и да стига на няколко пъти до ръба, не прекрачва отвъд. „Сондите”, които тя прави в обекта на изследването си, са доста раздалечени и не винаги организират идеите и данните от всяка една от тях поотделно общуват успешно помежду си. Хубавото е, че преобладаващият процент от тях достигат до достатъчно голяма дълбочина в аналитичния си коментар.

Първата „сонда” или глава се занимава изцяло с биографията на автора и с някои куриозни данни и обстоятелства около публичния му образ и масовата му (журналистическа) рецепция. Акцентът пада върху мита около автора – върху начина, по който той „присъства” чрез отсъствието си от литературното поле на Щатите, както

и върху постмодерния характер на тази биографична апория. Главата е удачно замислена, но не е много добре организирана и освен това е пълна с „азови” вметки и уклончиви модалности, които не са възможно най-подобаващата реторика в едно докторантско изследване.

Втора глава е по-общотеоретична и не случайно носи заглавието „Постмодерният герой”. В нея е избрана интересна „обратна” перспектива върху обекта на изследването. Говори се за постмодерния сюжет, за постмодерния герой, излагат се теоретични съждения, по тези теми, на Ихаб Хасан, Роберт (не „Робърт” – немски литературовед е) Вебер и др. Във втората част на главата теоретичните постановки се илюстрират с коментар върху сюжета и героя у Томас Пинчън и преди всичко в романа му „Обявяване на серия №49”. Така анализираният автор и литературо-културния период се държат във взаимен стабилитет и се осветляват един друг. Решението е удачно. Изводът на Люба Атанасова е, че гореспоменатият роман е органично постмодерен, тъй като „героят по протежение на целия сюжет остава в пълно неведение за причините и целите на преследващите го сили, а сам себе си, при това с нарастваща сила ... усеща и възприема като безпомощна пешка в разиграваната от някакъв демиург или свръхличност..., или автор на дадена книга ... или книгата като такава ..., безличната история ... и дори извънземни ... – игра, чийто смисъл и правила са му абсолютно неизвестни, недостъпни и непонятни”. Светът в романите на Пинчън е точно такъв, вследствие на което обектът на изследване в докторантурата на Атанасова напълно допуска една подобна зрителна перспектива към себе си.

Трета глава се нарича „Едипа Маас – между заблудата и откровението” и е посветен на романа „Обявяване на серия № 49”. Авторката дискутира кокетството на този роман с някои сюжетни елементи на детективския жанр, както и (още по-интересно) с редица имена и елементи от „високото” литературно наследство. Правилно се изтъкна игровостта като елемент на Пинчъновата перспектива, анализират се конкретни примери за тази „постмодерна” игра. Централно внимание е отредено на главната героиня като възел на мистериозни сюжетни събития и на богатата мрежа от символични значения.

Четвърта глава отново дискутира същия роман, само че от позицията на жанровите стратегии в него. До голяма степен тя произтича от предишната глава и в идеален план би могла да се комбинира с нея. Докторантката обсъжда тук „Обявяване на серия № 49”

като вместилище на традиционни и популярни жанрови елементи (готически, историко-романистични, детективски) и стига до извода, че Пинчън концептуално ги поставя всичките в ситуация на игра, без да изрази предпочитание към някоя от тях: „оставяйки зад себе си правото на избор на жанрова стратегия, Томас Пинчън не просто постулира висока степен на творческа свобода, възможност за преосмисляне и преодоляване на идеологическите стереотипи и художествените канони, но и активно въвлеча в ситуация на избор своя читател.” Въпреки проблематичната си отделеност, главата е нужна, осветлявайки важен аспект от обекта на изследване.

Пета, шеста и седма глава са посветени съответно на ранните разкази на Пинчън (тези, написани отпреди романа „V.”), самия „V.” и “Gravity’s Rainbow”, чието заглавие, вероятно под влияние на руски източници, е преведено като „Балистична крива”, но лично аз бих препоръчал да се предпочете буквален вариант („Дъгата на гравитацията”), тъй като в сложната архитектура на символиката, с която е натоварен, заглавието му функционира и с буквалните значения на съставлящите го думи. Това, във всеки случай, не е от голямо значение за перспективата в конкретната докторантура. Като цяло, това са силните глави в нея. В тях Люба Атанасова проследява типологии на сюжетни нишки, на типове образи (главни герои) и на значения, за да открие Томас Пинчън като органичен постмодернист, един от онези, които с творчеството си са създавали нормата за тенденцията или школата. Като основен методологически лайтмотив е изтъкната постоянната за Пинчън „игра с читателя”.

Тук е мястото да изтъкна, че навсякъде в изследването си докторантката държи на фокус „читателя”, дори и само като обект на авторовите цели и стремления. Това е – безспорно – един от важните акценти, нужен зрителен ъгъл към една многопластова художествена материя. Като известен недостатък бих посочил само, че въпреки честото му споменаване, „читателят” не е достатъчно проблематизиран. Той някак се предполага, приет е за готова, налична величина. А е хубаво да се има предвид, че авангардната художествена проза след Втората световна война не просто разчита на читателя. Тя сама си създава свой читател, отглежда го и го възпитава чрез най-добрите си образци, чрез преподаваните дисциплини в университетите, чрез цялата медийна информационна вълна. Това не е „масовият” читател – или по-точно, това е читател, който от 60-те години на миналия век насам постепенно вече е успял да стане „масов”. Във всеки случай, хубаво е изследвания като настоящото да държат в съзнание факта,

че читателят, който имат предвид, е сложна формула, пластична величина, имаща нужда нерядко от релефиране – често пъти дори в рамките на едно и също изследване.

Тези и други недостатъци на изследването на Люба Атанасова, обаче, не хвърлят сянка върху окончателното впечатление от работата ѝ върху темата. В нея има много и силни качества, особено там, където е налице конкретен анализ на композиция, сюжетна линия или тип герой. И тук искам да подчертая, че плюсовете в работата са рязко повече от минусите. Ето защо, претегляйки ги, уверено смятам, че докторантурата на Люба Атанасова заслужава положителна оценка.

19 май 2012

/проф. д-р Владимир Трендафилов/